

**DOSTOSOWANIE WYMAGAŃ
EDUKACYJNYCH DO INDYWIDUALNYCH
POTRZEB I MOŻLIWOŚCI
PSYCHOFIZYCZNYCH UCZNIÓW**

Wstęp

Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych (Dz. U. z 2017 r. poz. 1534) na podstawie art. 44zb ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2016 r. poz. 1943, z późn. zm) nauczyciel jest obowiązany, na podstawie opinii publicznej poradni psychologiczno - pedagogicznej, w tym publicznej poradni specjalistycznej lub na podstawie opinii niepublicznej poradni psychologiczno - pedagogicznej, w tym niepublicznej poradni specjalistycznej jak również na podstawie orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego albo nauczania indywidualnego, dostosować wymagania edukacyjne, do indywidualnych potrzeb psychofizycznych i edukacyjnych ucznia, u którego stwierdzono zaburzenia i odchylenia rozwojowe lub specyficzne trudności w uczeniu się, uniemożliwiające sprostanie tym wymaganiom.

Zaburzenia rozwojowe to klasa zaburzeń dziecięcych, charakteryzujących się poważnym zniekształceniem funkcjonowania społecznego, poznawczego, ruchowego i językowego. Obejmuje przypadki głębszego stopnia odchylenia od norm rozwojowych (M. Bogdanowicz).

Do zaburzeń rozwojowych należą: niesłyszenie, niedosłyszenie, niewidzenie, niedowidzenie, niepełnosprawność ruchowa, niepełnosprawność intelektualna, autyzm, niepełnosprawności sprzężone, choroby przewlekłe, zaburzenia psychiczne, niedostosowanie społeczne, zaburzenia zachowania.

Uczniowie z w/w zaburzeniami wymagają stosowania specjalnej organizacji nauki - treści, metod i warunków pracy, dlatego otrzymują **orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego**.

W przypadku ucznia posiadającego orzeczenie do kształcenia specjalnego, szczegółowe dostosowanie wymagań może nastąpić na podstawie tego orzeczenia.

Odchylenia rozwojowe są to indywidualne opóźnienia rozwoju w stosunku do ustalonych norm, nie będące jednak zaburzeniami z uwagi na niewielkie nasilenie objawów, ograniczony zakres i czas trwania. Do odchylenia rozwojowych należy m.in. inteligencja niższa niż przeciętna.

Specyficzne trudności w uczeniu się to z kolei specyficzne rozwojowe zaburzenia umiejętności szkolnych i zaburzenia w uczeniu się, które nie są spowodowane niskimi możliwościami intelektualnymi, słabym poziomem dydaktycznym szkoły lub czynnikami kulturowymi.

Uczniowie z tych dwóch grup należą do uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Do tej grupy można byłoby również zaliczyć uczniów zdolnych.

Uczniowie z odchyleniami rozwojowymi i specyficznymi trudnościami w uczeniu się otrzymują z poradni **opinię w sprawie dostosowania wymagań edukacyjnych**.

Podstawowym celem dostosowania wymagań jest wyrównanie szans edukacyjnych uczniów oraz zapobieganie wtórnym zaburzeniom sfery emocjonalno - motywacyjnej. **Dostosowanie polega na modyfikacji procesu edukacyjnego, umożliwiającej uczniom sprostanie wymaganiom szkolnym.**

Dostosowanie wymagań:

- powinno dotyczyć głównie form i metod pracy z uczniem, zdecydowanie rzadziej treści nauczania,
- nie może polegać na takiej zmianie treści nauczania, która powoduje obniżanie wymagań wobec uczniów z normą intelektualną,
- nie oznacza pomijania haseł programowych, tylko ewentualne realizowanie ich na poziomie wymagań koniecznych lub podstawowych,
- nie może prowadzić do zejścia poniżej podstawy programowej, a zakres wiedzy i umiejętności powinien dać szansę uczniowi na sprostanie wymaganiom kolejnego etapu edukacyjnego.

Obszary dostosowania obejmują:

- warunki procesu edukacyjnego tj. zasady, metody, formy, środki dydaktyczne,
- zewnętrzną organizację nauczania (np. posadzenie ucznia słabosłyszącego w pierwszej ławce),
- warunki sprawdzania poziomu wiedzy i umiejętności (metody i formy sprawdzania i kryteria oceniania).

Dostosowanie wymagań edukacyjnych

Uczeń o specyficznych trudnościach w uczeniu się

Uczniowie z inteligencją niższą niż przeciętna (70 - 84 w skalach Wechslera) stanowią ogólnie 14% populacji szkolnej. Uzyskują oni słabe wyniki w nauce, pomimo dużego własnego nakładu pracy a niekiedy nawet, mimo intensywnej stymulacji rozwoju.

Największe trudności mają w rozumowaniu i logicznym myśleniu we wszystkich jego formach i przejawach. Poziom ich rozwoju słowno - pojęciowego odpowiada wcześniejszej fazie rozwojowej.

W szczególności uczniowie ci mają problemy z:

- wewnętrzną organizacją nowo nabytej wiedzy i integrowaniem jej z już posiadaną (stąd wolne tempo uczenia się),
- generalizowaniem wiedzy oraz wykorzystywaniem jej w różnych dziedzinach,
- opanowaniem materiału o charakterze abstrakcyjnym (ze względu na bardzo słabą pamięć krótkotrwałą dzieci te zdecydowanie łatwiej pracują i uczą się na materiale konkretnym),
- umiejętnością myślenia przyczynowo - skutkowego,
- dokonywaniem porównań między zbiorami (różnicowanie i szukanie podobieństw),
- umiejętnością odróżniania cech istotnych od nieistotnych,
- dokonywaniem uogólnień, szczególnie o charakterze werbalnym.

Myślenie tych dzieci charakteryzuje: konkretyzm i mała samodzielność. Często uczą się „na pamięć” bez zrozumienia treści. Ich trudności nasilają się wraz z pokonywaniem kolejnych poziomów edukacji.

W przypadku tych dzieci konieczne jest dostosowanie zarówno w zakresie formy, jak i treści wymagań. Nie kwalifikują się do szkoły specjalnej dla upośledzonych umysłowo, a program szkoły ogólnodostępnej jest dla nich trudny, a przede wszystkim zbyt szybko realizowany. W zasadzie tylko w tej grupie uczniów możemy mówić o obniżeniu wymagań pamiętając jednak, że obniżenie kryteriów jakościowych nie może zejść poniżej podstawy programowej.

Ogólne wymagania co do formy:

- omawianie niewielkich partii materiału i o mniejszym stopniu trudności,
- pozostawianie więcej czasu na jego utrwalenie,
- podawanie poleceń w prostszej formie,
- unikanie trudnych, czy bardzo abstrakcyjnych pojęć,
- częste odwoływanie się do konkretnego, przykładu,
- unikanie pytań problemowych, przekrojowych,
- wolniejsze tempo pracy,
- szerokie stosowanie zasady pogłębienia,
- odrębne instruowanie dzieci,
- zadawanie do domu tyle, ile dziecko jest w stanie wykonać samodzielnie.

**Symptomy trudności i sposoby dostosowania wymagań
u uczniów o specyficznych trudnościach w uczeniu się:
JĘZYK POLSKI**

Symptomy trudności:

- słabe oceny pomimo starań i wysiłków ucznia,
- trudności w czytaniu i pisaniu (trudności z kojarzeniem określonych dźwięków (głosek) z odpowiadającymi im symbolami (literami),
- trudności w rozumieniu czytanych treści,
- trudności w samodzielnym wypowiedaniu się, formułowaniu wniosków i sądów, w uogólnianiu, myśleniu symbolicznym (abstrakcyjnym),
- niski poziom rozwoju słowno - pojęciowego (odpowiada wcześniejszej fazie rozwoju),
- ubogie słownictwo, wadliwa struktura gramatyczna wypowiedzi ustnych i pisemnych,
- słabsza sprawność manualna (rysunki, pismo mają niski poziom graficzny -odpowiadają wcześniejszej fazie rozwoju),
- słaba umiejętność stosowania konwencjonalnych sposobów zapamiętywania,
- duże problemy z przywoływaniem z pamięci odległych partii materiału (słaba pamięć długotrwała, operacyjna),
- trudności z selekcją i wychwyceniem myśli przewodniej w długich tekstach,
- wolne tempo procesów umysłowych i działania.

Sposoby dostosowania wymagań edukacyjnych do potrzeb psychofizycznych i edukacyjnych uczniów:

- zmniejszanie ilości, stopnia trudności i obszerności zadań,
- dzielenie materiału na mniejsze partie, wyznaczanie czasu na ich opanowanie i odpytywanie,
- wydłużanie czasu na odpowiedź, przeczytanie lektury,
- wprowadzanie dodatkowych środków dydaktycznych np. ilustracje, ruchomy alfabet,
- odwoływanie się do znanych sytuacji z życia codziennego,
- formułowanie pytań w formie zdań o prostej konstrukcji powołujących się na ilustrujące przykłady,
- częste podchodzenie do ucznia w trakcie samodzielnej pracy w celu udzielania dodatkowej pomocy, wyjaśnień,
- zajęcia w ramach zespołu dydaktyczno - wyrównawczego, gdzie szczególnie u młodszych dzieci należy oprócz wyjaśniania bieżących zagadnień programowych usprawniać funkcje poznawcze (procesy intelektualne i percepcyjne), (zajęcia dodatkowe są niezbędne, bowiem dziecko z inteligencją niższą niż przeciętna w stanie opanować tych umiejętności tylko dzięki pracy na lekcji i samodzielnej nauce własnej w domu),
- należy zezwolić na dokończenie w domu niektórych prac wykonywanych na lekcjach,
- potrzeba większej ilości czasu i powtórzeń na opanowanie materiału.

**Symptomy trudności i sposoby dostosowania wymagań
u uczniów o specyficznych trudnościach w uczeniu się:
JĘZYKI OBCE**

Symptomy trudności:

- trudności z prawidłową wymową,
- trudności w zapamiętywaniu i/lub odtwarzaniu treści, słówek, zdań,
- trudności w swobodnym wypowiedzianiu się na określony temat,
- trudności w poprawnym czytaniu i pisaniu,
- problemy z gramatyką.

Sposoby dostosowania wymagań edukacyjnych do potrzeb psychofizycznych i edukacyjnych uczniów:

- zmniejszanie ilości słówek do zapamiętania,
- pozostawianie większej ilości czasu na ich przyswojenie,
- odpytywanie po uprzedzeniu, kiedy i z czego dokładnie uczeń będzie pytany,
- wymagania w wypowiedzianiu się na określony temat ograniczyć do kilku krótkich, prostych zdań na dany temat.

**Symptomy trudności i sposoby dostosowania wymagań
u uczniów o specyficznych trudnościach w uczeniu się:
PRZYRODA, MATEMATYKA, FIZYKA, CHEMIA**

Symptomy trudności:

- trudności z wykonywaniem bardziej złożonych działań,
- trudność z pamięciowym przyswajaniem i/lub odtwarzaniem z pamięci wyuczonych treści (np. tabliczka mnożenia, skomplikowane wzory, układy równań),
- problem z rozumieniem treści zadań,
- potrzeba większej ilości czasu na zrozumienie i wykonanie zadania.

Sposoby dostosowania wymagań edukacyjnych do potrzeb psychofizycznych i edukacyjnych uczniów:

- częste odwoływanie się do konkretnego (np. graficzne przedstawianie treści zadań), szerokie stosowanie zasady pogłębłości,
- omawianie niewielkich partii materiału i o mniejszym stopniu trudności (pamiętając, że obniżenie wymagań nie może zejść poniżej podstawy programowej),
- podawanie poleceń w prostszej formie (dzielenie złożonych treści na proste, bardziej zrozumiałe części),
- wydłużanie czasu na wykonanie zadania,
- podchodzenie do dziecka w trakcie samodzielnej pracy w razie potrzeby udzielenie pomocy, wyjaśnień, mobilizowanie do wysiłku i ukończenia zadania,
- zadawanie do domu tyle, ile dziecko jest w stanie samodzielnie wykonać,
- potrzeba większej ilości czasu i powtórzeń dla przyswojenia danej partii materiału.

**Symptomy trudności i sposoby dostosowania wymagań
u uczniów o specyficznych trudnościach w uczeniu się:
GEOGRAFIA, BIOLOGIA, HISTORIA, WOS**

Symptomy trudności:

- trudność w selekcji i wybraniu najważniejszych treści (tendencja do pamięciowego uczenia się wszystkiego po kolei),
- problem z zapamiętywaniem dat, nazwisk, nazw, miejscowości,
- nieumiejętność przekrojowego wiązania faktów i informacji.

Sposoby dostosowania wymagań edukacyjnych do potrzeb psychofizycznych i edukacyjnych uczniów:

- w związku z dużym problemem w selekcji i wyborze najważniejszych informacji z danego tematu można wypisać kilka podstawowych pytań, na które uczeń powinien znaleźć odpowiedź czytając dany materiał (przy odpytywaniu prosić o udzielenie na nie odpowiedzi),
- podobnie postępować przy powtórkach,
- pozostawianie większej ilości czasu na przygotowanie się z danego materiału (dzielenie go na małe części, wyznaczanie czasu na jego zapamiętanie i odpytywanie).

**Symptomy trudności i sposoby dostosowania wymagań
u uczniów o specyficznych trudnościach w uczeniu się:
MUZYKA, PLASTYKA, TECHNIKA,
INFORMATYKA, WYCHOWANIE FIZYCZNE**

Symptomy trudności:

- niezborność ruchowa i trudności w wykonywaniu niektórych ćwiczeń (potrzeba dłuższego treningu, aby opanować dane ćwiczenie, rzucanie do celu itp.),
- trudności w zrozumieniu zasad i reguł różnych gier,
- obniżony poziom prac plastycznych i technicznych (słabsza własna inwencja twórcza, wyobraźnia),
- trudność w zapisywaniu i odczytywaniu nut.

Sposoby dostosowania wymagań edukacyjnych do potrzeb psychofizycznych i edukacyjnych uczniów:

- zapewnienie większej ilości ćwiczeń, aby uczeń opanował daną sprawność (w razie potrzeby zwolnienie z wykonania ćwiczeń przerastających możliwości ruchowe ucznia),
- wielokrotne tłumaczenie i wyjaśnianie zasad i reguł gier sportowych,
- podpowiadanie tematu pracy plastycznej czy technicznej, częste podchodzenie do ucznia, ukierunkowywanie w działaniu,
- pozwalanie na korzystanie ze śpiewników, wzorów, zapisów nutowych,
- liberalne ocenianie wytworów artystycznych ucznia,
- w ocenianiu zwracanie większej uwagi na wysiłek włożony w wykonanie zadania, niż ostateczny efekt pracy.

Dostosowanie wymagań edukacyjnych

Uczeń z dysleksją

Dysleksja, czyli trudności w czytaniu przekładające się często również na problemy ze zrozumieniem treści.

Dostosowanie wymagań w zakresie formy może nastąpić w klasach, gdzie programowo jest sprawdzanie opanowania tej umiejętności. Widząc trudności dziecka nauczyciel może odpytać go z czytanki na osobności, a nie przy całej klasie, nie ponaglać, nie krytykować, nie zawstydząć, nie mobilizować stwierdzeniami „jak się postarasz to będzie lepiej”, nie zadawać do domu obszernych czytanek do opanowania. W klasach starszych problem jest bardziej złożony, gdyż opanowanie wiedzy opiera się na założeniu, że uczeń umie już sprawnie czytać i ta umiejętność rzeczywiście jest niezbędna. Uczeń ma, zatem niewielkie pole manewru. W zasadzie jedyne, co może zrobić, to więcej czasu poświęcać na naukę, korzystać z lektur wypożyczanych z biblioteki dla niewidomych (nagrane na dyskiety czy taśmy magnetofonowe) lub sfilmowanych lektur, czy materiałów.

Nauczyciel w zasadzie nie ma wyboru, dysleksja nie daje możliwości obniżenia wymagań jakościowych. Są to, bowiem uczniowie, z co najmniej przeciętną sprawnością intelektualną, którzy zechcą w przyszłości zdawać maturę, a ta, aby zachować swoją rangę, musi mieć odpowiedni, co najmniej przeciętny, poziom wymagań.

Polem do pracy dla nauczyciela będzie dbałość o rozwój sfery emocjonalnej takiego ucznia. Dydaktyka jest, bowiem bardzo ważna, ale jeszcze ważniejsze jest przygotowanie dziecka do radzenia sobie w życiu, a do tego dziecko potrzebuje wrażliwości, fantazji, ufności we własne siły i zdolności, niezależnie od tego, kim będzie.

Ogólne zasady postępowania z uczniem z dysleksją rozwojową:

- 1. Unikać głośnego odpytywania z czytania przy całej klasie;** wskazówka ta dotyczy przede wszystkim dzieci młodszych. Jeśli nauczycielowi dla oceny umiejętności ucznia niezbędne jest głośne czytanie, należy przeprowadzić je na przerwie, po zakończeniu lekcji.
- 2. Ograniczać czytanie obszernych lektur do rozdziałów istotnych** ze względu na omawianą tematykę, akceptować korzystanie z nagrań fonicznych, w wyjątkowych przypadkach z ekranizacji, jako uzupełnienia samodzielnie przeczytanych rozdziałów.
- 3. Kontrolować stopień zrozumienia samodzielnie przeczytanych przez ucznia poleceń,** szczególnie podczas sprawdzianów (wolne tempo czytania, słabe rozumienie jednorazowo przeczytanego tekstu może uniemożliwić wykazanie się wiedzą z danego materiału).
- 4. Ze względu na wolne tempo czytania lub/i pisania zmniejszyć ilość zadań (poleceń) do wykonania** w przewidzianym dla całej klasy czasie lub wydłużyć czas pracy dziecka. Formy te należy stosować zamiennie - uczeń pozostawiony w klasie dłużej niż rówieśnicy, narażony na komentarze z ich strony sam zacznie rezygnować z dodatkowego czasu.
- 5. Ograniczać teksty do czytania i pisania na lekcji do niezbędnych notatek,** których nie ma w podręczniku; jeśli to możliwe dać dziecku gotową notatkę do wklejenia. Zalecenie to jest szczególnie istotne w przypadku dzieci małych lub starszych, u których stwierdzono dysgrafię.
- 6. Pisemne sprawdziany powinny ograniczać się do sprawdzanych wiadomości,** wskazane jest, zatem stosowanie testów wyboru, zdań niedokończonych, tekstów z lukami - pozwoli to uczniowi skoncentrować się na kontrolowanej tematyce, a nie na poprawności pisania.

7. **Wskazane jest preferowanie wypowiedzi ustnych.** Sprawdzanie wiadomości powinno odbywać się często i dotyczyć krótszych partii materiału. Pytania kierowane do ucznia powinny być precyzyjne.
8. **W przedmiotach ścisłych** podczas wykonywania ścisłych operacji wymagających wielokrotnych przekształceń, należy umożliwić dziecku ustne skomentowanie wykonywanych działań. **W ocenie pracy ucznia wskazane jest uwzględnienie poprawności toku rozumowania, a nie tylko prawidłowości wyniku końcowego.**

W przypadku prac pisemnych z przedmiotów ścisłych i im pokrewnych, nauczyciel powinien zwrócić uwagę na graficzne rozplanowanie sprawdzianów - pod treścią zadania powinno być wolne miejsce na rozwiązanie. Pozwoli to uniknąć niepotrzebnych pomyłek przy przepisywaniu zadań na inną stronę np. gubienia, mylenia znaków, cyfr, symboli, tak charakterystycznych dla dzieci z dysleksją. Materiał programowy wymagający znajomości wielu wzorów, symboli, przekształceń można podzielić na mniejsze partie. Tam, gdzie jest taka możliwość, pozwolić na korzystanie z gotowych wzorów, tablic itp.
9. **Unikać wrywania do odpowiedzi.** Jeśli to możliwe uprzedzić ucznia (na przerwie lub na początku lekcji), że będzie dzisiaj pytany. W ten sposób umożliwiamy dziecku przypomnienie wiadomości, skoncentrowaniu się, a także opanowanie zapięcia emocjonalnego często blokującego wypowiedź.
10. **Dobrze jest posadzić dziecko blisko nauczyciela,** dzięki temu zwiększy się jego koncentracja uwagi, ograniczeniu ulegnie ilość bodźców rozpraszających, wzrośnie bezpośrednia kontrola nauczyciela, bliskość tablicy pozwoli zmniejszyć ilość błędów przy przepisywaniu.
11. **Złagodzić kryteria wymagań z języków obcych.** Uczeń mający problemy z opanowaniem ojczystego języka prawie zawsze ma trudności z mówieniem, rozumieniem, czytaniem i pisanem w języku obcym.
12. **Podczas oceny prac pisemnych uwzględniać przede wszystkim treść i formę.** Należałoby pozwolić uczniom na korzystanie ze słowników ortograficznych podczas pisania wypracowań, prac klasowych. Postępy w zakresie ortografii sprawdzać za pomocą dyktand z komentarzem, okienkiem ortograficznym, pisania z pamięci. Zakres sprawdzianu powinien obejmować jeden rodzaj trudność ortograficznych - umożliwi to skoncentrowanie się na zagadnieniu, tym samym zmniejszając ilość błędów i dając poczucie sukcesu.
13. **W przypadku ucznia z dysgrafią wskazane jest akceptowanie pisma drukowanego,** pisma na maszynie, komputerze, zwłaszcza prac obszernych (wypracowań, referatów). Nie należy również oceniać estetyki pisma, np. w zeszytach. Jeśli pismo dziecka jest trudne do odczytania, można zamienić pracę pisemną na wypowiedź ustną.

Nauczyciel powinien znać dobrze specyfikę problemu dysleksji, dysortografii i dysgrafii, ponieważ umożliwi mu to rozumienie problemów dziecka i sprzeczności, np. między dobrą znajomością faktów historycznych a trudnościami z ich chronologicznym uporządkowaniem, wiedzą z zakresu geografii a niemożnością zorientowania się na mapie, wielokrotnego przepisywania tego samego tekstu w ramach poprawy pracy klasowej a popełniania podczas przepisywania coraz to nowych błędów, czytania wielu książek a popełniania błędów ortograficznych w często powtarzających się wyrazach, ładnego przepisywania kilkunastu linijek a bazgrania w dalszej części kartki zeszytu, dobrego słuchu muzycznego a niemożnością nauczenia się czytania nut, itp.

Dostosowanie wymagań edukacyjnych

Uczniowie z dysgrafią

Dysgrafia to zaburzenia w opanowaniu umiejętności poprawnego pisania pod względem graficznym. Pierwotną przyczyną dysgrafii jest zaburzenie w funkcjonowaniu ośrodka mózgowego odpowiedzialnego za opanowanie umiejętności pisania.

Symptomy zaburzeń:

- niedokładność w odtwarzaniu liter: niedokończanie kształtu litery, przekształcanie łuków liter w kąty ostre,
- litery „drżące” o niepewnej linii,
- brak połączeń liter lub łączenie niewłaściwe,
- zła proporcja liter w wyrazie,
- niepoprawne zagęszczenie liter,
- niezachowanie należytego odstępu między literami i wyrazami,
- brak płynności pisania,
- brak równomiernego i jednolitego położenia pisma (niewłaściwe nachylenie liter),
- upraszczanie kształtów, np. opuszczanie znaków diakrytycznych, pisanie „o” w miejsce „a”, skracanie „m” do „n”, a także opuszczanie kreseczek w „t” lub „f”,
- występowanie kilku charakterów pisma u tego samego dziecka, teksty do oceny mogą być napisane w miarę estetycznie, notatki zaś sporządzane dla własnego użytku są czytelne tylko dla właściciela, bowiem mnóstwo w nich skreśleń, skrótów, uproszczeń i błędów,
- trudności z odczytaniem własnego pisma,
- wolniejsze tempo pisania,
- opóźniony przebieg automatyzacji pisania,
- uruchamianie mechanizmów obronnych w postaci pozorowania pisania,
- występowanie kurczu pisarskiego,
- wzmożone napięcie mięśni dłoni związanych ze stresem przeżywanym w trakcie pisania,
- nienadążanie ze sporządzaniem notatek

Proponowane formy dostosowania wymagań edukacyjnych:

Dostosowanie wymagań będzie dotyczyło formy sprawdzania wiedzy, a nie treści. Wymagania merytoryczne co do oceny prac pisemnej powinny być ogólne, takie same jak dla innych uczniów, natomiast sprawdzenie pracy nie powinno odnosić się do jej strony graficznej.

- umożliwienie uczniowi pisania prac domowych literami drukowanymi lub na komputerze,
- wydłużenie czasu na sporządzanie notatek, ewentualnie przygotowywanie ich dla ucznia (można korzystać z tzw. tekstów z lukami),
- sporządzanie gotowych notatek, jeśli uczeń ma trudności z odczytaniem własnego pisma,
- systematyczne kontrolowanie zeszytów ucznia (dot. nauczycieli wszystkich przedmiotów) w celu wyeliminowania błędów i zniekształceń informacji,
- podtrzymywanie motywacji do nauki i usprawniania techniki pisania,
- obniżenie poziomu wymagań – rezygnacja z warunku estetycznego pisania pod warunkiem zachowania czytelności pisma,
- wyrażenie zgody na używanie najwygodniejszego narzędzia pisarskiego,
- wyrażenie zgody na używanie przez ucznia zeszytu w kratkę zamiast w linie, jeśli uczniowi łatwiej pisać w takim zeszycie,
- dawanie większej ilości czasu na sporządzanie wypowiedzi pisemnych, sprawdzanie znajomości ortografii w oparciu o testy wyboru lub odpowiedzi ustne,

Dostosowanie wymagań edukacyjnych

Uczniowie z dysortografia

Dysortografia to trudności z poprawną pisownią pod względem ortograficznym, fonetycznym, interpunkcyjnym itd. O trudnościach w uczeniu się ortografii mówimy wtedy, gdy uczeń nie może opanować poprawnej pisowni w czasie i zakresie przewidzianym przez program nauczania, mimo iż korzysta z form i metod nauki ortografii uznanych za optymalne dla uczniów o prawidłowym, harmonijnym rozwoju intelektualnym. Charakter objawów dysgrafii wiąże się z uszkodzeniem poszczególnych struktur nerwowych w mózgu.

Symptomy zaburzeń:

W przypadku zaburzeń percepcji słuchowej dzieci mają trudności w:

- słuchowym wyodrębnieniu wyrazów – niemożność wydzielenia wyrazów ze zdań, sprawia, że niektóre wyrazy są pisane łącznie, np. nastole, wtorbie itp.,
- wyodrębnianiu sylab, głosek i ustalaniu ich kolejności – nieumiejętność wydzielenia kolejnych głosek w wyrazach powoduje opuszczanie i przestawianie liter, np. żłów, dugi, rós, itp.,
- rozpoznawaniu i identyfikacji każdej głoski (zaburzenia słuchu fonemowego) – mylenie głosek opozycyjnych (p-b, t-d, k-g, r-l, m-b), powoduje podczas pisania zamianę liter oznaczających mylone głoski, np. nieciela, kokut, sebula,
- analizie morfologicznej wyrazów – trudności z kojarzeniem wyrazów pochodnych z podstawowymi ogranicza wykorzystanie znanych reguł ortograficznych co z kolei przejawia się utrzymywaniem tendencji do pisowni fonetycznej, np. goszki, łafka, staf,

Zaburzenia percepcji wzrokowej mogą powodować trudności w:

- kojarzeniu głosek z odpowiednimi literami – zostaje zakłócone wzrokowe i wzrokowo – przestrzenne różnicowanie liter, co z kolei ma swoje odbicie w słabym różnicowaniu liter różniących się niewielkimi szczegółami graficznymi (a-o, m-n, l-t) oraz opuszczaniem znaków diakrytycznych,
- wzrokowym i wzrokowo – przestrzennym różnicowaniu liter – pojawiają się trudności w różnicowaniu liter asymetrycznych, np. b-d, p-g; podczas pisania w wyrazach są zamieniane litery, np. buda – duda, pogoda – gogoda,
- kojarzeniu słowa lub jego części z obrazem wzrokowym, np. wruszka – obraz słuchowy, wróżka – obraz wzrokowy – trudności z tworzeniem się wyobrażeń wzrokowych wyrazów oraz mała trwałość tych wyobrażeń (prawidłowo utrwalony wzrokowy obraz wyrazu gwarantuje poprawność zapisu) powodują dużą płynność obrazów wzrokowych wyrazów, np. tchuż, tchórz, thuż; dotyczy to przede wszystkim wyrazów o pisowni wynikającej z zasad historycznej i konwencjonalnej,

Zakłócenia w ośrodku kinestetyczno – ruchowym przejawiają się w:

- braku precyzji ruchów dłoni i palców (powstają błędy graficzne, niekształtne litery),
- zaburzeniu melodii kinetycznej (w tekście pisanym brakuje połączeń między literami, występują nieprawidłowe owale, pismo przypomina druk),
- słabej koordynacji wzrokowo – ruchowej (trudności z utrzymywaniem się w liniaturze),

trudnościach z tworzeniem się nawyków ruchowych, słabej pamięci ruchowej (słabe utrwalenie zespołu ruchów umożliwiających prawidłowy zapis wyrazów, co utrudnia tworzenie się nawyków ortograficznych)

Proponowane formy dostosowania wymagań edukacyjnych:

Dostosowanie wymagań dotyczy głównie formy sprawdzania i oceniania wiedzy z tego zakresu. Dysortografia nie zwalnia ucznia z nauki ortografii i gramatyki.

- podawanie uczniom uporządkowanej wiedzy na temat obowiązujących zasad i reguł ortograficznych,
- stosowanie niekonwencjonalnych metod ułatwiających utrwalenie danej zasady ortograficznej przy zaangażowaniu jak największej ilości zmysłów,
- doskonalenie umiejętności korzystania z reguł oraz stałe utrwalanie wiedzy i umiejętności ortograficznych, oddzielanie znajomości reguł ortograficznych od umiejętności ich stosowania,

Symptomy zaburzeń i formy, metody, sposoby dostosowania wymagań u uczniów z dysleksją: JĘZYK POLSKI

Objawy zaburzeń:

- trudności w opanowaniu techniki czytania tj.: głoskowanie, sylabizowanie, przekręcanie wyrazów, domyślanie się, wolne lub nierówne tempo, pauzy, nie zwracanie uwagi na interpunkcję,
- niepełne rozumienie treści tekstów i poleceń, uboższe słownictwo,
- trudności w pisaniu, szczególnie ze słuchu, liczne błędy np.: mylenie z - s, d - t, k - g,
- błędy w zapisywaniu zmiękczeń, głosek i - j,
- błędy w zapisywaniu głosek nosowych ą - om, ę - em,
- opuszczanie, dodawanie, przestawianie, podwajanie liter i sylab,
- błędy gramatyczne w wypowiedziach ustnych i pisemnych,
- trudności w formułowaniu wypowiedzi pisemnych na określony temat,
- trudności w uczeniu się ze słuchu na lekcji, korzystaniu z wykładów, zapamiętywaniu, rozumieniu poleceń złożonych, instrukcji,
- trudności z zapamiętaniem liter alfabetu, mylenie liter podobnych kształtem l - t - ł,
- mylenie liter zbliżonych kształtem, lecz inaczej ułożonych w przestrzeni b - d - g - p, w - m,
- opuszczanie drobnych elementów graficznych liter (kropki, kreski),
- błędy w przepisywaniu i pisaniu z pamięci,
- nieprawidłowe trzymanie przyborów do pisania,
- wolne tempo pisania, męczliwość ręki,
- niekształtne litery, nieprawidłowe łączenia - obniżona czytelność pisma,
- nieumiejętność zagospodarowania przestrzeni kartki.

Formy, metody, sposoby dostosowania wymagań edukacyjnych:

- nie wymagać, by uczeń czytał głośno przy klasie nowy tekst, wskazywać wybrane fragmenty dłuższych tekstów do opracowania w domu i na nich sprawdzać technikę czytania,
- dawać więcej czasu na czytanie tekstów, poleceń, instrukcji, szczególnie podczas samodzielnej pracy lub sprawdzianów, w miarę potrzeby pomagać w ich odczytaniu,
- starać się w miarę możliwości przygotowywać sprawdziany i kartkówki w formie testów,
- czytanie lektur szkolnych lub innych opracowań rozłożyć w czasie, pozwalać na korzystanie z książek „mówionych”,
- raczej nie angażować do konkursów czytania,
- uwzględniać trudności w rozumieniu treści, szczególnie podczas samodzielnej pracy z tekstem, dawać więcej czasu, instruować lub zalecać przeczytanie tekstu wcześniej w domu,
- częściej sprawdzać zeszyty szkolne ucznia, ustalić sposób poprawy błędów, czuwać nad wnikliwą ich poprawą, oceniać poprawność i sposób wykonania prac,
- dać uczniowi czas na przygotowanie się do pisania dyktanda poprzez podanie mu trudniejszych wyrazów, a nawet wybranych zdań, które wystąpią w dyktandzie; można też dawać teksty z lukami lub pisanie z pamięci,

- błędów nie omawiać wobec całej klasy,
- w przypadku trudności w redagowaniu wypowiedzi pisemnych uczyć tworzenia schematów pracy, planowania kompozycji wypowiedzi (wstęp, rozwinięcie, zakończenie),
- pomagać w doborze argumentów, jak również odpowiednich wyrażen i zwrotów,
- zwiększyć liczbę błędów ortograficznych i graficznych możliwych do popełnienia w wypracowaniach,
- podać uczniom jasne kryteria oceny prac pisemnych (wiedza, dobór argumentów, logika wywodu, treść, styl, kompozycja itd.),
- dawać więcej czasu na prace pisemne, sprawdzać, czy uczeń skończył notatkę z lekcji, w razie potrzeby skracać wielkość notatek,
- przypadku trudności z odczytaniem pracy odpytać ucznia ustnie,
- pozwalać na wykonywanie prac na komputerze,
- usprawniać zaburzone funkcje - zajęcia korekcyjno - kompensacyjne.

Symptomy zaburzeń i formy, metody, sposoby dostosowania wymagań u uczniów z dysleksją: JĘZYKI OBCE

Objawy zaburzeń:

- trudności z zapamiętaniem słówek, struktur gramatycznych,
- problemy z budowaniem wypowiedzi ustnych,
- trudności z rozumieniem i zapamiętywaniem tekstu mówionego lub nagranych na taśmę,
- problemy z odróżnianiem słów podobnie brzmiących,
- błędy w pisaniu - trudności z odróżnianiem wyrazów podobnych - gubienie drobnych elementów graficznych, opuszczanie i przestawianie liter,
- trudności z poprawnym pisaniem, pomimo dobrych wypowiedzi ustnych,
- kłopoty z zapisem wyrazów w poprawnej formie gramatycznej,
- gubienie drobnych elementów graficznych, opuszczanie i przestawianie liter,
- trudności z poprawnym pisaniem, pomimo dobrych wypowiedzi ustnych,
- kłopoty z zapisem wyrazów w poprawnej formie gramatycznej.

Formy, metody, sposoby dostosowania wymagań edukacyjnych:

- dawać łatwiejsze zadania,
- nie wrywać do natychmiastowej odpowiedzi, dawać więcej czasu na zastanowienie się i przypomnienie słówek, zwrotów,
- dawać więcej czasu na opanowanie określonego zestawu słówek,
- w fazie prezentacji leksyki zwolnić tempo wypowiedzanych słów i zwrotów, a nawet wypowiadać je przesadnie poprawnie,
- można pozwolić na korzystanie z dyktafonu podczas lekcji,
- nowe wyrazy objaśniać za pomocą polskiego odpowiednika, w formie opisowej, podania synonimu, antonimu, obrazka, tworzenia związku z nowym wyrazem,
- w zapamiętywaniu pisowni stosować wyobrażanie wyrazu, literowanie, pisanie palcem na ławce, pisanie ze zróżnicowaniem kolorystycznym liter,
- przy odczytywaniu tekstu przez nauczyciela pozwalać na korzystanie z podręcznika,
- w nauczaniu gramatyki można stosować algorytmy w postaci graficznej wykresów, tabeli, rysunków),
- podczas prezentacji materiału zestawiać zjawiska gramatyczne języka polskiego ze zjawiskami gramatycznymi charakterystycznymi dla języka obcego,
- prowadzić rozmówki na tematy dotyczące uczniów,
- dawać więcej czasu na wypowiedzi ustne i prace pisemne,
- liberalnie oceniać poprawność ortograficzną i graficzną pisma,
- oceniać za wiedzę i wysiłek włożony w opanowanie języka, kłaść większy nacisk na wypowiedzi ustne.

**Symptomy zaburzeń i formy, metody, sposoby dostosowania wymagań
u uczniów z dysleksją:
PRZYRODA, MATEMATYKA, FIZYKA, CHEMIA**

Objawy zaburzeń:

- nieprawidłowe odczytywanie treści zadań tekstowych,
- niepełne rozumienie treści zadań, poleceń,
- trudności z wykonywaniem działań w pamięci, bez pomocy kartki,
- problemy z zapamiętywaniem reguł, definicji, tabliczki mnożenia,
- problemy z opanowaniem terminologii (np. nazw, symboli pierwiastków i związków chemicznych),
- błędne zapisywanie i odczytywanie liczb wielocyfrowych (z wieloma zerami i miejscami po przecinku),
- przestawianie cyfr (np. 56 - 65),
- nieprawidłowa organizacja przestrzenna zapisu działań matematycznych, przekształcania wzorów,
- mylenie znaków działań, odwrotne zapisywanie znaków nierówności,
- nieprawidłowe wykonywanie wykresów funkcji,
- trudności z zadaniami angażującymi wyobraźnię przestrzenną w geometrii,
- niski poziom graficzny wykresów i rysunków, nieprawidłowe zapisywanie łańcuchów reakcji chemicznych.

Formy, metody, sposoby dostosowania wymagań edukacyjnych:

- naukę tabliczki mnożenia, definicji, reguł wzorów, symboli chemicznych rozłożyć w czasie, często przypominać i utrwalać,
- nie wrywać do natychmiastowej odpowiedzi, przygotować wcześniej zapowiedź, że uczeń będzie pytany,
- w trakcie rozwiązywania zadań tekstowych sprawdzać, czy uczeń przeczytał treść zadania i czy prawidłowo ją zrozumiał, w razie potrzeby udzielać dodatkowych wskazówek,
- w czasie sprawdzianów zwiększyć ilość czasu na rozwiązanie zadań,
- można też dać uczniowi do rozwiązania w domu podobne zadania,
- uwzględniać trudności związane z myleniem znaków działań, przestawianiem cyfr, zapisywaniem reakcji chemicznych itp.,
- materiał sprawiający trudność dłużej utrwalać, dzielić na mniejsze porcje,
- oceniać tok rozumowania, nawet gdyby ostateczny wynik zadania był błędny, co wynikać może z pomyłek rachunkowych,
- oceniać dobrze, jeśli wynik zadania jest prawidłowy, choćby strategia dojścia do niego była niezbyt jasna, gdyż uczniowie dyslektyczni często prezentują styl dochodzenia do rozwiązania niedostępny innym osobom, będący na wyższym poziomie kompetencji.

**Symptomy zaburzeń i formy, metody, sposoby dostosowania wymagań
u uczniów z dysleksją:
GEOGRAFIA, BIOLOGIA, HISTORIA, WOS**

Objawy zaburzeń:

- trudności z zapamiętywaniem nazw geograficznych, terminologii z biologii i chemii (dłuższe nazwy, nazwy łacińskie), nazwisk z historii,
- trudności z opanowaniem systematyki (hierarchiczny układ informacji),
- zła orientacja w czasie (chronologia, daty),
- trudności z czytaniem i rysowaniem map geograficznych i historycznych,
- trudności z orientacją w czasie i w przestrzeni (wskazywanie kierunków na mapie i w przestrzeni, obliczanie stref czasowych, położenia geograficznego, kąta padania słońca itp.),
- problemy z organizacją przestrzenną schematów i rysunków,
- trudności z zapisem i zapamiętaniem łańcuchów reakcji biochemicznych.

Formy, metody, sposoby dostosowania wymagań edukacyjnych:

- uwzględniać trudności z zapamiętywaniem nazw, nazwisk, dat,
- w czasie odpowiedzi ustnych dyskretnie wspomagać, dawać więcej czasu na przypomnienie, wydobyć z pamięci nazw, terminów, dyskretnie naprowadzać,
- częściej powtarzać i utrwalać materiał,
- podczas uczenia stosować techniki skojarzeniowe ułatwiające zapamiętywanie,
- wprowadzać w nauczaniu metody aktywne, angażujące jak najwięcej zmysłów (ruch, dotyk, wzrok, słuch), używać wielu pomocy dydaktycznych, urozmaicać proces nauczania,
- zróżnicować formy sprawdzania wiadomości i umiejętności tak, by ograniczyć ocenianie na podstawie pisemnych odpowiedzi ucznia,
- przeprowadzać sprawdziany ustne z ławki, niekiedy nawet odpytywać indywidualnie,
- często oceniać prace domowe.

**Symptomy zaburzeń i formy, metody, sposoby dostosowania wymagań
u uczniów z dysleksją:
MUZYKA, PLASTYKA, TECHNIKA,
INFORMATYKA, WYCHOWANIE FIZYCZNE**

Objawy zaburzeń:

- trudności z czytaniem nut, odtwarzaniem rytmu, śpiewaniem, tańczeniem,
- trudności z rysowaniem (rysunek schematyczny, uproszczony) i organizacją przestrzenną prac plastycznych,
- obniżony poziom wykonania prac plastycznych i technicznych (dobra własna inwencja twórcza i wyobraźnia),
- mylenie prawej i lewej strony,
- trudności z opanowaniem układów gimnastycznych (sekwencje ruchowe zorganizowane w czasie i przestrzeni),
- trudności w bieganiu, ćwiczeniach równoważnych,
- trudności w opanowaniu gier wymagających użycia piłki (siatkówka, koszykówka, tenis ziemny i stołowy, itp.),
- niechęć do uprawiania sportów wymagających dobrego poczucia równowagi (deskorolka, narty, snowboard)

Formy, metody, sposoby dostosowania wymagań edukacyjnych:

- zawsze uwzględniać trudności ucznia,
- w miarę możliwości pomagać, wspierać, dodatkowo instruować, naprowadzać, pokazywać na przykładzie,
- dzielić dane zadanie na etapy i zachęcać do wykonywania małutkimi krokami,
- nie zmuszać na siłę do śpiewania, czy wykonywania ćwiczeń sprawiających uczniowi trudność,
- dawać więcej czasu na opanowanie danej umiejętności, cierpliwie udzielać instruktażu,
- nie krytykować, nie oceniać negatywnie wobec klasy,
- podczas oceniania brać przede wszystkim pod uwagę stosunek ucznia do przedmiotu, jego chęci, wysiłek, przygotowanie do zajęć w materiały, niezbędne pomoce itp.,
- włączać do rywalizacji tylko tam, gdzie uczeń ma szansę.

Dostosowanie wymagań edukacyjnych

Uczniowie z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim

Upośledzenie umysłowe charakteryzuje się istotnie niższym niż przeciętne ogólnym funkcjonowaniem intelektualnym z jednocześnie współwystępującym ograniczeniem w zakresie dwóch lub więcej spośród następujących umiejętności przystosowawczych: porozumiewania się, samoobsługi, trybu życia domowego, współżycia, korzystania z dóbr społeczno-kulturalnych, samodzielności, troski o zdrowie i bezpieczeństwo, umiejętności szkolnych, organizowania czasu wolnego i pracy. Niepełnosprawność intelektualna jest stanem, nie chorobą.

Zaburzenia rozwojowe ucznia z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim mają charakter globalny i obejmują zarówno funkcje instrumentalne (percepcja, pamięć, uwaga, myślenie, mowa, sprawności motoryczne i manualne), jak i kierunkowe (motywacja uczenia się, kontrola emocjonalna, potrzeba osiągnięć).

Zaburzenia te mogą być przyczyną trudności w opanowywaniu wiadomości i umiejętności z zakresu wszystkich przedmiotów realizowanych w szkole.

Myślenie uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim ma charakter konkretno-obrazowy, sytuacyjny. Dlatego też ważne jest możliwie szerokie stosowanie czynności konkretnych, doświadczeń i obserwacji, zanim uczeń przejdzie do schematu, kodu, symbolu. Uczniowie z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim najlepiej przyswajają wiedzę wykorzystując bezpośrednie poznanie. Podczas realizacji treści nauczania (szczególnie abstrakcyjnych) należy stosować szeroko rozumianą zasadę pogłębienia i przedstawiać zagadnienia na konkretnych przykładach odwołujących się do wydarzeń, których byli uczestnikami oraz demonstrowania omawianych tematów za pomocą ilustracji, modeli, zdjęć, itp. Należy stosować symulacje lub inscenizacje, które wzbudzają zainteresowanie uczniów. Granicą ich możliwości intelektualnych jest poziom odpowiadający orientacyjnie dzieciom 11–12-letnim o prawidłowym rozwoju umysłowym. Także inne zaburzenia myślenia powodują znaczące trudności edukacyjne: sztywność myślenia, wolne tempo, myślenie mało samodzielne. Dlatego też najczęściej poza zasięgiem ich możliwości poznawczych są treści o charakterze abstrakcyjnym, wymagające logicznego myślenia, wyciągania wniosków, abstrahowania i samodzielnych rozwiązań.

Trudności edukacyjne uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim wynikają także z zaburzeń koncentracji uwagi, ubożego zasobu słów, niejasnych, niedokładnych wrażeń zmysłowych, zaburzonej pamięci logicznej. W organizowaniu procesu edukacyjnego należy również mieć na uwadze problemy tych uczniów w sferze uczuciowo-emocjonalnej i w zakresie zachowań społecznych. Proces nabywania wiedzy przez tych uczniów jest znacznie utrudniony. Wynika to z faktu, że zarówno ich funkcjonowanie poznawcze jak i proces myślenia oraz podejmowana działalność praktyczna są ograniczone. Poszczególne funkcje psychiczne rozwijają się wolniej i nie osiągają pełnej dojrzałości.

Myślenie pozostaje w fazie konkretno-wyobrażeniowej (operacje myślowe odwołują się do konkretnego). Najbardziej upośledzony jest rozwój myślenia abstrakcyjnego, brak jest wyższych form myślenia. Charakterystyczna jest nieudolność syntetycznego ujmowania zdobytych wiadomości i wiązania ich w logiczną całość, z czego wypływa ubóstwo wnioskowania i sądów.

Spostrzeganie cechuje globalne ujmowanie faktów. Zakres spostrzegania jest wąski, tj. w tym samym czasie dziecko lekko upośledzone umysłowo spostrzega mniej przedmiotów, niż dziecko z rozwojem prawidłowym. Zaburzenia spostrzegania wiążą się ze słabo rozwiniętą funkcją analizy i syntezy.

Dominuje uwaga mimowolna, choć wraz z wiekiem i nauczaniem wzrasta trwałość uwagi dowolnej. Uwaga często bywa rozproszona i przyciągana przez bodziec intensywniejszy lub niezwykły. Mała jest podzielność uwagi.

Słabo rozwinięta pamięć powoduje trudności z zapamiętywaniem i odtwarzaniem. Nowy materiał przyswajany jest bardzo wolno i wymaga wielokrotnych powtórzeń. Zaburzona jest głównie pamięć logiczna, mniej zaś mechaniczna.

Mowa w upośledzeniu lekkim często pod względem formy i składni nie różni się od mowy dzieci w normie intelektualnej. Stwierdza się uboższy zasób słów przy przewadze słownictwa biernego nad czynnym.

Emocje uczniów z upośledzeniem umysłowym charakteryzują się sztywnością oraz małym zróżnicowaniem. Słabo jest rozwinięta zdolność opanowywania popędów, występuje niedorozwój uczuć wyższych związany z brakiem zdolności do rozumienia pojęć abstrakcyjnych. Brak jest przeżyć emocjonalnych wiążących się z zainteresowaniami i działalnością poznawczą. Inną cechą charakterystyczną jest nieadekwatność emocji, która związana jest z brakiem możliwości odróżniania przez dzieci z upośledzeniem umysłowym spraw istotnych od błahych.

Zachowanie tych dzieci charakteryzuje się impulsywnością, brakiem przemyślenia, konsekwencji i przewidywania. Sposób działania i reagowania zależy przede wszystkim od ich temperamentu. Uczniowie z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim wykazują często brak inicjatywy i samodzielności, łatwo ulegają sugestii, charakteryzują się biernością, słabym krytycyzmem.

Symptomy trudności:

- brak samodzielności, pomysłowości, inicjatywy i przemyślanego planu działania,
- trudności w zakresie analizy, syntezy, abstrahowania i wnioskowania,
- zaburzenia orientacji przestrzennej,
- niski poziom sprawności grafomotorycznej,
- niedorozwój uczuć wyższych (społecznych, moralnych, patriotycznych, estetycznych),
- większą niż u dzieci z normą intelektualną niestałość emocjonalną, impulsywność,
- nieadekwatną samoocenę,
- gorszą samokontrolę,
- mniejsze poczucie odpowiedzialności,
- trudności powiązania nowej wiedzy z wcześniej posiadaną,
- trudności w stosowaniu zdobytej wiedzy w konkretnym działaniu,
- zwolnione tempo pracy,
- zaniżoną samoocenę,
- trudności w przyswajaniu pojęć, umiejętności ich definiowania i budowania systemu pojęć – dotyczy to szczególnie przedmiotów ścisłych - matematyka, ale także treści historycznych, społecznych, moralnych i estetycznych,
- trudności w wydawaniu opinii, sądów, argumentowaniu, wartościowaniu (uzewnętrznianiu swoich myśli szczególnie wówczas, gdy treść wypowiedzi oderwana jest od społecznego kontekstu),
- trudności we wnioskowaniu nawet na materiale konkretnym, ale szczególnie na materiale abstrakcyjnym, symbolicznym,
- trudności w opanowywaniu podstawowych technik szkolnych: czytanie, pisanie, liczenie mówienie,
- trudności w odpowiednim odbiorze intencji i rozumieniu innych osób,
- trudności w trwałym zapamiętywaniu treści, szczególnie powiązanych ze sobą logicznie, zaburzenia uwagi (trudności z koncentracją, zdolnością selekcjonowania informacji).

Proponowane formy dostosowania wymagań edukacyjnych:

- uczenie w indywidualnym tempie, wyznaczanie i osiągnięcie indywidualnych celów zgodnych z możliwościami ucznia,
- ograniczenie instrukcji słownych na rzecz wprowadzania słowno-pokazowych,
- praktyczne oddziaływanie na sferę wielozmysłową – słowo podczas procesu nauczania schodzi na plan dalszy na rzecz zbierania doświadczeń i uczenia się przez ogląd i przeżywanie,
- stosowanie wielu powtórzeń udzielanych instrukcji i stałe utrwalanie zapamiętanych treści,
- stały nadzór, gdyż uczniowie ci szybciej się nużą, z chwilą występowania trudności łatwo rezygnują i mają tendencję do pozostawiania niedokończonej pracy,
- przywiązywanie wagi do specjalnych bodźców pozytywnych w formie pochwały, zachęty, nagrody,
- nieustanne motywowanie do dalszych działań poprzez stosowanie różnego rodzaju wzmocnień,
- okazywanie aprobaty, pochwały dla podejmowanego wysiłku i akceptacji, pozwalające na budowanie pozytywnego obrazu siebie,
- wzmocnianie procesu uczenia się przez stosowanie metod aktywizujących,
- wdrażanie uczniów do samodzielności,

ukazywanie uczniom związku między wiedzą nabywaną podczas zajęć a jej praktycznym wykorzystywaniem w różnych sytuacjach życia codziennego.

Formy dostosowania wymagań edukacyjnych z poszczególnych przedmiotów można zaczerpnąć z dostosowań edukacyjnych dla uczniów o specyficznych trudnościach w uczeniu się.

Dostosowanie wymagań edukacyjnych

Uczniowie z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym

Charakterystyka ogólna

Opisując osoby upośledzone umysłowo w stopniu umiarkowanym J. Sowa stwierdza, że "charakteryzują się one głębszym niedorozwojem umysłowym. Dotyczy to wszelkich procesów poznawczych: spostrzegania, wyobraźni, pamięci, uwagi i myślenia. To ostatnie ma charakter myślenia konkretnego opartego tylko na spostrzeżeniach. Upośledzeniu czynności poznawczych towarzyszą zwykle zaburzenia innych procesów psychicznych. Umiarkowanie upośledzone umysłowo osoby charakteryzują się niskim poziomem rozwoju motorycznego – obniżeniem sprawności manipulacyjnych lokomocyjnych. Również ich zachowanie odbiega od ogólnie przyjętych norm.

Wyróżnia się wśród nich dwa typy, a mianowicie typ apatyczny i typ pobudliwy. Ten pierwszy jest flegmatyczny, spokojny, obojętny, nieagresywny, nie sprawiający trudności, dość pracowity (w granicach swoich możliwości). Typ pobudliwy jest niespokojny, dużo mówiący i biegający, przeszkadzający, ze skłonnością do niszczenia wszystkiego co się wokół znajduje. W procesie nauki szkolnej osoby te mogą opanować program (nauka czytania i pisanie) w zakresie dwóch klas szkoły specjalnej"

Wskazania ogólne.

Edukacja uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym polega na integralnej realizacji funkcji dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej szkoły, z uwzględnieniem specyficznych form i metod pracy.

Specyfika kształcenia uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym polega na nauczaniu i wychowaniu całościowym, zintegrowanym, opartym na wielozmysłowym poznawaniu otaczającego świata - w całym procesie edukacji. W stosunku do uczniów przez cały okres kształcenia w szkole podstawowej działania edukacyjne są ukierunkowane na zaspokajanie specyficznych potrzeb edukacyjnych tych uczniów, odpowiednio do ich możliwości psychofizycznych. Przy ustalaniu kierunków pracy z uczniem należy uwzględniać indywidualne tempo rozwoju ucznia.

Edukacja uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym opiera się na indywidualnych programach edukacyjnych, opracowanych przez nauczycieli i specjalistów pracujących z uczniami na podstawie odrębnych przepisów.

Na każdym etapie edukacyjnym w szkole podstawowej wyodrębnia się:

1) zajęcia edukacyjne:

- Funkcjonowanie osobiste i społeczne
- Zajęcia rozwijające komunikowanie się
- Zajęcia rozwijające kreatywność
- Wychowanie fizyczne
- etyka/religia,

2) zajęcia rewalidacyjne.

Celem edukacji uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym jest rozwijanie autonomii ucznia niepełnosprawnego, wdrażanie go do funkcjonowania społecznego, rozumienia i uznawania norm

społecznych, a w szczególności wyposażenie go - stosownie do jego możliwości - w takie umiejętności i wiadomości, które pozwolą mu na postrzeganie siebie jako niezależnej osoby, oraz aby:

- 1) mógł porozumiewać się z otoczeniem w najpełniejszy sposób, werbalnie lub pozawerbalnie,
- 2) zdobył maksymalną samodzielność w zakresie zaspokajania podstawowych potrzeb życiowych,
- 3) był zaradny w życiu codziennym, adekwatnie do indywidualnego poziomu sprawności i umiejętności, oraz miał poczucie decydowania o sobie,
- 4) mógł uczestniczyć w różnych formach życia społecznego na równi z innymi członkami danej zbiorowości, znając i przestrzegając ogólnie przyjętych norm współżycia, zachowując prawo do swojej inności.

Zadania szkoły

1. Tworzenie warunków niezbędnych do zapewnienia uczniowi komfortu psychicznego, poczucia bezpieczeństwa i akceptacji, nawiązania pozytywnego kontaktu emocjonalnego nauczyciela z uczniem.
2. Dokonywanie wielospecjalistycznej oceny poziomu funkcjonowania ucznia i na jej podstawie opracowywanie i modyfikowanie indywidualnego programu edukacyjnego.
3. Rozwijanie u ucznia motywacji do porozumiewania się z drugą osobą (rówieśnikiem, dorosłym), komunikowania potrzeb i stanów emocjonalnych.
4. Tworzenie sytuacji edukacyjnych i wykorzystywanie sytuacji życiowych do rozwijania umiejętności komunikacyjnych uczniów, w tym także umiejętności czytania i pisania, jak również elementarnych umiejętności matematycznych.
5. Wdrażanie do samodzielnego wykonywania czynności związanych z samoobsługą, budzenie chęci pomocy innym.
6. Tworzenie sytuacji wychowawczych umożliwiających doświadczanie relacji społecznych, przygotowanie do pełnienia ról społecznych, wzmacnianie pozytywnych przeżyć związanych z pełnionymi rolami.
7. Uczenie zasad współżycia społecznego (w szczególności pomoc rówieśnikom i inne zachowania prospołeczne, poszanowanie godności osobistej drugiego człowieka, uprzejmość i życzliwość).
8. Kształtowanie umiejętności radzenia sobie w różnych sytuacjach społecznych, uczenie umiejętności rozwiązywania sytuacji konfliktowych.
9. Uczenie umiejętności kierowania swoim postępowaniem, rozwijanie umiejętności dokonywania wyboru i budzenie poczucia odpowiedzialności za własne decyzje, uczenie obowiązkowości i kształtowanie niezależności uczuciowej.
10. Tworzenie sytuacji sprzyjających poznawaniu otoczenia, w którym przebywa uczeń, instytucji i obiektów, z których będzie w przyszłości korzystał.
11. Umożliwianie uczniowi udziału w różnych wydarzeniach społecznych i kulturalnych w roli odbiorcy i twórcy kultury, uczenie przy tym wyrażania swoich przeżyć i emocji.
12. Przybliżanie tradycji i obyczajów lokalnych, narodowych, rozbudzanie poczucia przynależności do społeczności lokalnej, regionu, kraju.
13. Umożliwianie poznawania środowiska przyrodniczego, budzenie zainteresowania i szacunku dla otaczającej przyrody i wychowanie do życia w harmonii z przyrodą.
14. Wspieranie rozwoju sprawności psychofizycznej uczniów, prowadzenie zajęć niezbędnych do rozwoju psychoruchowego.
15. Tworzenie warunków do uprawiania przez uczniów różnych dyscyplin sportu, udziału w zawodach sportowych, turystyce i krajoznawstwie.
16. Tworzenie warunków do zdobywania umiejętności technicznych i wykorzystywania ich w różnych sytuacjach życiowych. Umożliwianie korzystania z urządzeń technicznych, ułatwiających funkcjonowanie w życiu.

17. Zapewnienie uczniowi udziału w różnych zajęciach rewalidacyjnych wspierających rozwój i mających wpływ na możliwości kształcenia ogólnego oraz realizację treści podstawy programowej. Zajęcia rewalidacyjne są prowadzone w celu:

- 1) wspomagania rozwoju ucznia,
- 2) rozwijania psychofizycznej sprawności ucznia oraz zdolności do odniesienia sukcesu,
- 3) rozwijania zainteresowań (w szczególności muzycznych, teatralnych, tanecznych, śpiewu i sportowych), sprawności manualnej oraz zdolności plastycznych,
- 4) usprawniania funkcjonowania ucznia oraz jego kondycji fizycznej,
- 5) wspomagania samodzielności społecznej,
- 6) wdrażania do aktywności ruchowej i kształtowania umiejętności samodzielnego organizowania wypoczynku i rekreacji.

Zajęcia rewalidacyjne są ustalane na podstawie orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego.

Symptomy trudności:

- obniżoną sprawność spostrzegania, spostrzega tylko cechy konkretne, nie odróżnia cech ważnych,
- trudności w skupieniu uwagi dowolnej, natomiast dobrze koncentruje uwagę przy wykonywaniu prostych czynności mechanicznych i na interesujących przedmiotach,
- dominuje uwaga mimowolna, ,
- ograniczony zakres pamięci, zdarzają się osoby posiadające dobrą pamięć "fotograficzną", zachowana jest dobra pamięć mechaniczna,
- bardzo wolne tempo uczenia się,
- znacznie opóźniony rozwój mowy, posługiwanie się prostymi zdaniami i występowanie licznych agramatyzmów, wymowa jest niewyraźna, wadliwa, wypowiedzi mają ograniczony zasób słownictwa, nie zawierają pojęć abstrakcyjnych,
- słabo rozwinięte myślenie pojęciowo – słowne, myślenie ma charakter konkretno – obrazowy,
- upośledzone jest rozumowanie przyczynowo – skutkowe,
- bardzo wolne tempo i sztywność myślenia,
- brak samodzielności i zdolności do samokontroli,
- definiowanie pojęć poprzez opis przedmiotu i materiału, z którego jest zrobiony i przez zastosowanie oraz wykorzystanie przedmiotu,
- wykonywanie ruchów mało precyzyjnych i niezgrabnych, wolne tempo czynności ruchowych,
- wrażliwość emocjonalna oraz głębokie przywiązanie do wychowawców,
- słaba kontrola swoich emocji, popędów i dążeń.

Proponowane formy dostosowania wymagań edukacyjnych:

- uczenie w indywidualnym tempie, wyznaczanie i osiąganie indywidualnych celów zgodnych z możliwościami ucznia,
- ograniczenie instrukcji słownych na rzecz wprowadzania słowno-pokazowych,
- praktyczne oddziaływanie na sferę wielozmysłową – słowo podczas procesu nauczania schodzi na plan dalszy na rzecz zbierania doświadczeń i uczenia się przez ogląd i przeżywanie,
- stosowanie wielu powtórzeń udzielanych instrukcji i stałe utrwalanie zapamiętanych treści,
- stały nadzór, gdyż uczniowie ci szybciej się nużą, z chwilą występowania trudności łatwo rezygnują i mają tendencję do pozostawiania niedokończonych prac,
- przywiązywanie wagi do specjalnych bodźców pozytywnych w formie pochwały, zachęty, nagrody,
- nieustanne motywowanie do dalszych działań poprzez stosowanie różnego rodzaju wzmocnień,

- okazywanie aprobaty, pochwały dla podejmowanego wysiłku i akceptacji, pozwalające na budowanie pozytywnego obrazu siebie,
 - wzmacnianie procesu uczenia się przez stosowanie metod aktywizujących,
 - wdrażanie uczniów do samodzielności,
 - ukazywanie uczniom związku między wiedzą nabywaną podczas zajęć a jej praktycznym wykorzystaniem w różnych sytuacjach życia codziennego.
- Nawet niewielkie postępy ucznia powinny być wzmacniane pozytywnie, natomiast brak postępów nie podlega wartościowaniu negatywnemu.

Treści nauczania

Zakres treści nauczania i wychowania w kształceniu uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym odpowiada indywidualnym potrzebom edukacyjnym i możliwościom psychofizycznym ucznia. Przy realizacji treści nauczania i wychowania należy wykorzystać możliwości, jakie stwarza środowisko społeczno-kulturowe ucznia oraz baza materialno-dydaktyczna szkoły. Zakres treści nauczania i wychowania ulega poszerzaniu w miarę nabywania przez uczniów wiadomości, umiejętności i sprawności.

1. Umiejętność samoobsługi:

- 1) kształtowanie sprawności niezbędnych w codziennym życiu, dotyczących ubierania się, jedzenia, higieny osobistej, czynności fizjologicznych, ochrony organizmu przed szkodliwymi czynnikami,
- 2) kształtowanie nawyków i postaw ogólnie akceptowanych w tym zakresie.

2. Dbłość o zdrowie:

- 1) przyjmowanie prawidłowej pozycji ciała, w szczególności podczas nauki,
- 2) utrwalanie podstawowych nawyków higienicznych i żywieniowych,
- 3) unikanie czynników szkodliwych dla zdrowia,
- 4) korzystanie z pomocy medycznej.

3. Umiejętność porozumiewania się z otoczeniem, w tym:

- 1) wykorzystywanie komunikatów pozawerbalnych,
- 2) poznawanie wspierających lub alternatywnych metod komunikacji (w stosunku do uczniów napotyających trudności w słownym porozumiewaniu się),
- 3) doskonalenie słownictwa ucznia i umiejętności formułowania wypowiedzi,
- 4) doskonalenie wymowy.

4. Rozwijanie percepcji wzrokowej i spostrzegania:

- 1) podczas obserwacji rzeczywistości i na obrazkach,
- 2) przez manipulowanie przedmiotami i porządkowanie przedmiotów,
- 3) przez wyszukiwanie różnic i podobieństw oraz zauważanie zmian w otoczeniu.

5. Rozwijanie percepcji słuchowej przez:

- 1) ćwiczenia wrażliwości słuchowej,
- 2) ćwiczenia rytmiczne,
- 3) ćwiczenia słuchu fonematycznego,
- 4) analizę i syntezę słuchową.

6. Ćwiczenia pamięci, w szczególności dotykowej, ruchowej i słownej.

7. Nauka czytania i pisania z wykorzystaniem ćwiczeń:

- 1) usprawniania spostrzegania wzrokowego i słuchowego,
- 2) rozwijania orientacji przestrzennej,
- 3) rozwijania sprawności manualnej i umiejętności pisania ręcznego,
- 4) usprawniania koordynacji wzrokowo-ruchowej,
- 5) usprawniania innych obszarów zgodnie z potrzebami ucznia.

Biorąc pod uwagę indywidualne uwarunkowania uczniów, którzy nie nabędą umiejętności pisania ręcznego, należy, w miarę możliwości, przygotować ich do posługiwania się maszyną do pisania lub komputerem.

8. Elementarne umiejętności matematyczne:

- 1) porównywanie,
- 2) odwzorowywanie,
- 3) porządkowanie zbiorów przedmiotów,
- 4) liczenie i posługiwanie się pieniędzmi,
- 5) mierzenie długości, objętości, ciężaru, czasu - z zastosowaniem prostych przyrządów pomiarowych.

9. Poznawanie najbliższego otoczenia:

- 1) szkoły,
- 2) urzędów i innych instytucji,
- 3) placówek kulturalnych,
- 4) sklepów, punktów usługowych.

10. Poznawanie najbliższego środowiska społeczno-kulturowego:

- 1) aktywne uczestniczenie w różnych formach życia społecznego i kulturalnego,
- 2) przygotowanie ucznia do pełnienia różnych ról społecznych (w tym roli dorosłej kobiety i dorosłego mężczyzny),
- 3) wdrażanie do kulturalnego, społecznie akceptowanego sposobu bycia.

11. Twórczość artystyczna:

- 1) kontakt z dziełami muzycznymi, plastycznymi, filmowymi i teatralnymi,
- 2) aktywność muzyczna, plastyczna i taneczna,
- 3) umiejętne stosowanie różnych środków artystycznego wyrazu,
- 4) rozwijanie specjalnych uzdolnień i zainteresowań kulturalnych.

12. Poznawanie przyrody:

- 1) zapoznanie z różnymi środowiskami naturalnymi,
- 2) prowadzenie hodowli i upraw,
- 3) kształtowanie postaw proekologicznych w kontaktach z przyrodą.

13. Zajęcia ruchowe:

- 1) zabawy i gry ruchowe służące rozwijaniu sprawności psychofizycznej,
- 2) ćwiczenia gimnastyczne i korekcyjne niezbędne do rozwoju psychoruchowego,
- 3) udział w zawodach sportowych, turystyce i krajoznawstwie,

- 4) wykorzystywanie nabytych umiejętności ruchowych w życiu codziennym,
- 5) przygotowanie do aktywnego spędzania wolnego czasu.

14. Kształcenie techniczne:

- 1) poznawanie materiałów i produktów codziennego użytku, ich właściwości i zastosowań,
- 2) korzystanie z prostych narzędzi,
- 3) korzystanie z urządzeń socjalnych i technicznych powszechnego użytku, zgodnie z ich przeznaczeniem,
- 4) kształtowanie zachowań proekologicznych w trakcie posługiwania się narzędziami, korzystania z urządzeń socjalnych i technicznych.

Osiągnięcia

Ze względu na specyficzny charakter edukacji uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym, a także indywidualne tempo i zakres nauki każdego ucznia, osiągnięcia w poszczególnych sferach oddziaływań pedagogicznych i rewalidacyjnych są planowane indywidualnie. Dokonywana okresowo przez nauczycieli i specjalistów wielospecjalistyczna ocena poziomu funkcjonowania ucznia umożliwia modyfikowanie indywidualnego programu edukacyjnego i dostosowanie poziomu oczekiwanych osiągnięć ucznia do jego możliwości.

Dostosowanie wymagań edukacyjnych

Uczniowie z zaburzeniami percepcji słuchowej

Zaburzenia percepcji słuchowej nie są związane z wadami słuchu, lecz z zaburzeniami niektórych funkcji kory mózgowej, ponieważ procesy analizy i syntezy słuchowej dokonują się na poziomie korowej części analizatora. Uszkodzenie to jest niezależne od zniekształceń występujących w organach artykulacyjnych dziecka.

Dzieci z zaburzoną percepcją słuchową słysząc dobrze poszczególne dźwięki, nie potrafią z potoku dźwięków mowy wychwycić wszystkich po kolei i prawidłowo różnicować. Mają kłopoty w dokonywaniu analizy oraz syntezy głoskowej słów i różnicowaniu dźwięków mowy, utrzymywaniu wszystkich słów w zdaniu i głosek w wyrazie oraz zachowaniu kolejności dźwięków. Dzieci te z trudem przyswajają sobie długie i trudne wyrazy, ich zasób słów jest ubogi, często występują u nich wady wymowy.

Symptomy zaburzeń:

- trudności w syntezie przeliterowanych dźwięków, scalaniu ich w dźwiękową całość wyrazu,
- trudności we właściwej intonacji czytanych treści,
- błędy w czytaniu tj. zamiany liter, opuszczanie liter, zmiana brzmienia, nieprawidłowe odczytywanie całych wyrazów,
- trudności w zrozumieniu przeczytanej treści wynikające z błędów w czytaniu, jak i niewłaściwego zrozumienia określeń słownych, dotyczących głównie pojęć abstrakcyjnych,
- występowanie specyficznych trudności w pisaniu, zwłaszcza ze słuchu,
- zniekształcenia w pisowni, częste występowanie zlepeków liter,
- mylenie liter z odpowiadającymi im głoskami fonetycznie podobnymi,
- występowanie trudności w pisaniu wyrazów ze zmiękczeniami, dwuznakami, głoskami tracącymi dźwięczność,
- trudności w analizie zdań, wyrazów i sylab,
- łączenie przymiotników z rzeczownikami,
- opuszczanie końcówek i części wyrazów,
- przestawianie szyku dyktowanych wyrazów,
- ujawnianie się wad wymowy w pisowni,
- trudności w zapamiętywaniu nowych, dłuższych słów,
- przekręcanie słów,
- zapominanie nazw przedmiotów i zjawisk, mimo adekwatnego ich wskazania,

Proponowane formy dostosowania wymagań edukacyjnych:

- sprawdzanie złożonych poleceń, formułowanie ich i podawanie w mniejszych etapach, stosowanie pytań naprowadzających,
- wydłużanie czasu na pamięciowe opanowanie wierszy, ciągów słownych, definicji, nowych słów,
- nieocenianie intonacji czytanych tekstów,
- nieocenianie rozumienia treści przeczytanego pierwszy raz przez dziecko tekstu,
- przy omawianiu tekstu stosowanie dodatkowo historyjek obrazkowych, ilustracji itp.,
- nieobniżanie oceny za przekręcanie nowych słów lub za problemy z prawidłowym wypowiedzeniem słów dłuższych,
- ułatwianie zapamiętania pojęć abstrakcyjnych,

- stosowanie oceny opisowej w pisaniu ze słuchu, ukierunkowanej na sposób poprawiania błędów,
 - częstsze stosowanie prac pisemnych w formie testów z wariantami do wyboru,
 - przy ocenie prac pisemnych nieuwzględnianie błędów wynikających z faktu zaburzonej percepcji słuchowej,
 - w pisaniu ze słuchu bardziej pod uwagę trudności z zapisem głosek dźwiękopodobnych oraz trudności w analizie zdania wyrazy, wyrazów na sylaby i głoski,
- w wypracowaniach oceniać tok myślenia i umiejętność wyciągania wniosków a nie błędy ortograficzne,